

O BACCHANTĂ LA BUCUREȘTI

dr. Liana Ivan-Ghilia

„*Frumusețea e adevăr, adevărul - frumusețe*”, scria poetul romantic englez John Keats¹, concentrând în aceste cuvinte celebre întreaga parte „luminoasă”, „apolinică” a esteticii - în fond, o estetică de sorginte eminentamente clasicistă. Contraponderea - estetica „urâtului” - și-a găsit, însă, și ea loc în mentalitățile aperceptive de înalt nivel, dacă nu în formulare tot atât de esențializată, în orice caz în mod convingător (prin chiar soluțiile vehiculate) și diversificat. Modernizarea gustului și, implicit, a repertoriului morfologic, s-a înrădăcinat firesc în sfera sculpturii, unde tentația expresivității a surclasat, se pare, mai lesne decât în alte domenii artistice, înclinația pentru acele trăsături definitorii ale Frumosului în accepția sa tradițională. *Harmonia, symmetria, decorum* - ușor de acceptat ca atribute ale „frumuseții” - s-au văzut adesea concurate de îndrăzelile unor reușite vizuale „dizidente”. „...arta produce, ce-i drept, urâtul, dar ca pe o formă a frumosului” scria Karl Rosenkranz², explicând: „Dacă arta vrea (...) să nu exprime ideea în mod unilateral, atunci ea nu poate ocoli nici urâtul”.³ „Natura pe care ne-o înfățișează arta este cea adevărată și totuși nu cea comun-empirică. Ea este istoria conformă cu esența ei, cu adevărul ei ca idee. În realitatea cotidiană nu lipsesc niciodată cele mai revoltătoare și respingătoare forme ale urâtului; arta nu are voie să le preia în mod direct. Ea trebuie să înfățișeze urâtul (...) dar trebuie să facă acest lucru cu acea idealitate cu care tratează și frumosul. (...) Ea accentuează ceea ce este mai semnificativ într-un fenomen și estompează în el trăsăturile neesențiale”⁴. Urâtul „trebuie să dețină o forță de expresie individuală”⁵.

Două întruchipări ale aceleiași teme - **dansul** - pot ilustra două variante de percepție și transpunere dichotomice precum conceptele însele de *apolinic* și *dionisiac*; doi sculptori - francezul Grégoire și italianul Rivalta - îți materializează viziunile și investigațiile estetice în două lucrări comparabile prin relativa contemporaneitate în compartimentul vast și eterogen al modernității, prin apartenența la același

1. *Ode on a Grecian Urn* - poem scris de poetul românitc englez John Keats în mai 1819 și publicat în ianuarie 1820.

2. Karl Rosenkranz, *Estetica urâtului*, ed. Meridiane, București, 1984, p.58,

3. *idem*, p.60.

4. *idem.*, p.63.

5. *idem*, p.65.

spațiu occidental al mentalităților culturale, prin coexistența în cadrul aceleiași colecții muzeale – aceea de sculpturi aflate în patrimoniul secției *Istorie a Muzeului Municipiului București*.

Adevărată sculptură în mișcare, baletul a oferit plasticienilor o sursă inepuizabilă de inspirație; sculptură și balet s-au influențat reciproc, înrudite prin același ideal al descoperirii și definirii frumuseții în termenii corporalității umane, prin aceeași tehnică de adecvare a realității la ideal și de traducere a idealului în termenii concreteței. Sensibilă la calitățile de *bon ton* ale grațiosului și drăgălașului, sculptura sentimentalistă a veacului al nouăsprezecelea, dedicată ornamentării saloanelor private și conformă exigențelor decorative ale proprietarilor acestora, a răspândit cu generozitate posturile, atitudinile, clișeele baletului, prin intermediul producției de statuete turnate în bronz, multe dintre ele purtătoare de aluzii alegorice și titluri suave precum „*l'Hirondelle*”, „*le Printemps*”, „*l'Aurore*” etc. Creațiile sculptorului francez Jean Louis Grégoire⁶

exemplifică perfect trăsăturile estetice ale unei oferte pe gustul publicului încurajat, prin expoziții, încă de acum două secole, să își apropie roadele uneia din cele mai nobile îndeletniciri umane – creația artistică – în variantele ei diminuate, edulcorate, adaptate unor spații mai restrânse, gusturilor unanim acceptabile, capacităților medii de înțelegere a frumosului.

Balerina primaverală a lui Grégoire, armonios proporționată, gracilă, poartă, pe unda elanului delicat al trunchiului ușor arcuit (cât să nu perturbe echilibrul „pozei”) - elan continuat și împlinit de rotunjimea căutată a gestului - o firavă crenguță cu rândunele. Senzații de plutire, imponderabilitate, sentimente agreabile de seninătate, puritate, gingășie – iată o aglomerare de sugestii obținute printr-un finisaj dus la limită, al realismului idealizant, menit, parcă, să smulgă asistenței exclamații de încântare: „*Parcă-i vie, soro!*”

Dimpotrivă, Rivalta⁷ propune, prin statueta sa numită „*Bacchantă*”, o viziune diferită: sculptura sa nu mai e „frumoasă”, ci expresivă. Impetuoșitatea grotescă

6. (1840-1890).

7. (1881-1941).

a mișcării trebuie să redea, în acest caz, beția, nebuia, incoerența dansului orgiastic demn de o menadă autentică. Printr-un calcul abil al echilibrului, trupul dansatoarei se înclină periculos de mult înapoi; brațele îndoite dizgrațios, din coate, capul dat pe spate, cu fața schimonosită de râs (pentru Baudelaire - ca și pentru Buddha! - zâmbetului e divin, însă hohotul de râs e diabolic), piciorul ridicat, flexiunea nu prea elegantă a genunchilor, ba chiar și părul tuns scurt, cu breton, *à la garçonne*, își cumulează efectele într-o compoziție frapantă, impresionantă în ciuda dimensiunilor reduse. Fără ostentație, autorul pune în lucru cunoștințele sale anatomice, măiestria de a surprinde mișcarea, „ochiul” cu care observă mimica, gestică, studiate după modelul animat, obținând, pe lângă credibilitatea personajului, aparența spontaneității în execuție, sinceritatea, vivacitatea și veracitatea instantaneului. Pe când slăbiciunea lucrării lui Grégoire provine dintr-o scontată perfecțiune ratată tocmai prin dulcegăria banală, lipsită de expresivitate, a baletistei sale migălos șlefuite și patinate, forța bacchantei lui Rivalta constă în efectul „urâteniei” sale prin care se impune ca intresantă. Reluând, peste secole, motivul provocator al menadei⁸ – prilej pentru sculptori eleniști, renașcențiști,

8. Dionyssos, stăpânul menadelor, fiu „nelegitim” al lui Zeus, patron al dansului, *ekstazului*, beției, nebuniei sacre, teatrului, agriculturii, sacrificiilor rituale, muzicii, zeu al vinului, dar și al Învierii, al Regenerării - având drept simboluri vița, iedera, blana de vulpe (*bassaris*), taurul, șapul, șarpele - a copilărit în anturajul sălbatic al unor Pan, Silen, nimfe, centauri, satiri, protejat de Hermes (care l-a deghizat în ied, spre a-l pune la adăpost de veșnic mâniaoasă Hera); este adesea reprezentat călare pe un leopard, dus de un car tras de leoparzi ori pantere, purtând o blană de leopard și *thyrsus*. Alături de iedera toxică, îi sunt asociate smochina și rodia, prin relație cu sferile de influență ale zeitelor Demeter și Cybele. La Athena, în cinstea sa se derulau festivaluri: *Dionysia* și *Lenaia*. Inițiații îl celebrău în cadrul misterelor asemănătoare celor orifice - misterele dionisiace fiind inventate, se pare, de însuși Orpheu - și care au influențat gnosticismul. Ca taur (vițel), a fost ucis, sfâșiat și îngurgitat de Titani; de unde - sfâșierea rituală și îngurgitarea victimei sacrificiale (*sparagmos*, *omophagia*), procedee prin care inițiații lui Dionyssos se impregnau de puterile zeului, atingând starea privilegiată a ieșirii-din-sine (*ekstasis*). Mâncând din carnea și bănd din sângele zeului simbolizat prin animalul sacrificat, participanții la ritual își însușeau chiar trupul sacru, devenind „posedați” de acesta, depășindu-și condiția

manieriști, baroci, romantici, de-a imagina și evoca atmosfera și densitățile semantice ale obscurilor ritualuri dionisiace – Rivalta interpretează subiectul în manieră actualizată, printr-un limbaj plastic epurat de șabloanele corectitudinii artificioase, evitând, odată cu formele „frumuseții” facile, rețetele reușitelor sigure, amintind,

parcă, vorbele patetice ale lui Nietzsche, dionisianul, cel ce explica nașterea tragediei grecești la răscrucea dintre iluzie și adevăr: „tragedia se află în mijlocul acestui belșug de viață, de suferință și de bucurie, într-un sublim extaz, ascultând un cântec depărtat și melancolic; cântecul povestește despre numele existenței care se cheamă: Iluzie, Voință. Suferință. Da, prieteni, credeți ca și mine în viața dionisiacă

și în renașterea tragediei! Vremea omului socratic* a trecut. Încununați-vă cu iederă, luați tirsul în mână și nu vă mirați dacă panterele și tigrii se culcă blânzi la picioarele voastre. Acum încumetați-vă să fiți oameni tragici, căci veți fi mântuiți. Urmați

pământească, dobândind entuziasmul eliberator al sufletelor (*catharsis*). Zeul vinului și personajele din suita sa au inspirat în mod constant pe artiști, din Antichitatea elenistică încoace. Ca „instrumente” asociate cultului dionisiac se numără vasele tip *kantharos*, *rhyton* (sub forma unui corn de taur), *kylix*, *krater*, dar și pumnalul grecesc *kopis*, de asemenea, cununa de laur, roba de purpură sau pielea de cerb *nebix*, măștile teatrale – *persona*, instrumente muzicale precum trompeta *salpinx*, naiul lui Pan, elemente de percuție (din arsenalul însoțitorilor săi).

cortegiul dionisiac din India până în Grecia! Pregătiți-vă de luptă aprigă, dar credeți în minunile zeului vostru!”⁹

Dacă, în Natură, „frumusețea este adevăr iar adevărul – frumusețe”, în Artă urâtenia expresivă are adevărul de partea ei, fiind, paradoxal, mai frumoasă decât... frumusețea inexpressivă. Benedetto Croce se exprima tranșant, în această privință: „...nu cunoaștem alt urât decât antiesteticul sau inexpressivul”.¹⁰

SUMMARY

Beauty has been a central concern with Art, till the modern times, when it was surpassed by the interest in the expressive. Two pieces of sculpture in the collection of the Museum of Bucharest attest the mutation in taste.

Foto: Oana Cohn și L.I.G.

---

9. Friedrich Nietzsche, *Nașterea tragediei*, în volumul De la Apollo la Faust, ed. Meridiane, București, 1978, p.276.

*”Întreaga noastră lume modernă este prinsă în plasa culturii alexandrine și are ca ideal pe omul teoretic, înarmat cu cele mai înalte puteri de cunoaștere și lucrând în slujba științei; prototipul și străbunul său este Socrate”. (*idem*, p.262).

10. Benedetto Croce, *Estetica*, ed. Univers, București, 1971, p.159.